

А. І. Ігнатюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕНТРАЦІЯ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується концентрація галузевих ринків на основі економічної активності крупних корпорацій світу, окремих показників концентрації, визначено види діяльності провідних компаній світу та зміну їх пріоритетів під впливом постіндустріальних тенденцій розвитку світової економіки.

Ключові слова: галузеві ринки, концентрація галузевих ринків, індекс Херфіндала — Хіршмана.

Дослідження ринкової концентрації передбачає аналіз основних параметрів як з боку попиту, так і з боку пропозиції. Традиційно в теорії галузевих ринків розглядається концентрація продавців на ринку, що відображає відносну величину та кількість фірм, що пропонують продукцію. Рівень концентрації впливає на поведінку фірм на ринку: чим вище рівень концентрації, тим більшою мірою фірми залежать одна від одної, тим меншою є схильність до суперництва, а більшою до співробітництва. Тому можна припустити, що чим вище рівень концентрації, менш конкурентним є ринок.

Аналізу процесів концентрації на галузевих ринках присвячено багато праць таких відомих економістів, як С. Авдашева, В. Базилевіч, Н. Розанова, Д. Росс, Г. Філюк, Ф. Шерер та інших.

У багатьох теоретико-методологічних підходах до дослідження галузевих ринків використовують дані економічної активності крупних корпорацій, їх вплив на економічну поведінку інших суб'єктів економічних відносин та результативність діяльності як окремих галузевих ринків, так і економіки в цілому.

У журналі Fortune щорічно складається і публікується Fortune Global 500 — рейтинг найбільш крупних світових компаній, критерієм складення якого є виручка компаній. За рейтингом 2010 р. у 2009 р. найбільшою за розміром доходу стала компанія, що займається загальною торгівлею Wal-Mart Stores, дохід якої 408 214 млн дол. [1] (див. табл. 1).

Ця компанія попала до списку 20 найбільших за виручкою Global 500 на початку 90-х років, у 1994 р. вона вже займала 4-те місце з виручкою 83 412, 4 млн дол., у 1999 р., 2005 р. — 2-ге, у 2001–2004 рр., 2006–2007 рр. та 2009 р. — 1-ше місце. Серед представників загальної торгівлі до 100 найбільших фірм у списку Global 500 у 2010 р. увійшли Metro (57-ме місце), Tesco (58-ме місце), Target (98). Концентрація світового роздрібного ринку є досить сильною, 6 найбільших фірм займають приблизно 20 % ринку [2] і їх частка продовжує зростати. Самим концентрованим, на думку фахівців, є й залишиться ринок роздрібної торгівлі Північної Америки, де постійно збільшується частка компанії Wal-Mart Stores. Цей

процес вплине не тільки на споживачів та конкурентів, а й на виробників, яким доведеться враховувати більшу купівельну спроможність тих, хто за- куповує продукцію, а також брати участь у таких заходах, як міжнародні компанії по просуненню товарів на ринки.

Таблиця 1

20 найбільших компаній світу за доходом у 2008 р. за оцінками рейтингу Fortune Global 500 у 2010 р.

Ранг	Компанія	Вид діяльності	Дохід (млн дол.)	Прибуток (млн дол.)
1	Wal-Mart Stores	роздрібна торгівля	408,214	14,335
2	Royal Dutch Shell	видобування та переробка нафти і газу	285,129	12,518
3	Exxon Mobil	видобування та переробка нафти і газу	284,650	19,280
4	BP	видобування та переробка нафти і газу	246,138	16,578
5	Toyota Motor	виробництво автомобілів	204,106	2,256
6	Japan Post Holdings	страхування: життя, здоров'я	202,196	4,849
7	Sinopec	видобування та переробка нафти і газу	187,518	5,756
8	State Grid	комунальні послуги	184,496	-343
9	AXA	страхові послуги	175,257	5,012
10	China National Petroleum	видобування та переробка нафти і газу	165,496	10,272
11	Chevron	видобування та переробка нафти і газу	163,527	10,483
12	ING Group	страхові послуги	163,204	-1,300
13	General Electric	виробництво електронної та електротехнічної продукції, полімерів тощо	156,779	11,025
14	Total	видобування та переробка нафти і газу	155,887	11,741
15	Bank of America Corp.	фінансові послуги	150,450	6,276
16	Volkswagen	виробництво автомобілів	146,205	1,334
17	ConocoPhillips	видобування та переробка нафти і газу	139,515	4,858
18	BNP Paribas	банківські та фінансові послуги	130,708	8,106
19	Assicurazioni Generali	страхові послуги	126,012	1,820
20	Allianz	страхові послуги	125,999	5,973

Джерело: складено автором на основі: [1]

Другою компанією за розміром доходу за рейтингом 2010 р. стала Royal Dutch Shell, що займається видобуванням та переробкою нафти і газу, дохід якої 285 129 млн дол., проте за рейтингом 2009 р. ця фірма була першою, причому її дохід був вдвічі більшим — 458 361 млн дол. [1] (див. табл. 1). 8 компаній, конкурентів Royal Dutch Shell, серед 20 найбільших компаній.

Найбільша кількість компаній у рейтингу 2010 р. — це американські компанії (139), з великим відривом — японські (71) та китайські — 46. Серед Європейських країн: Франція — 39, Німеччина — 37, Великобританія — 29, Швейцарія — 15, Іспанія — 10, Італія — 11. Представлена також і Росія — 6 компаній. Слід відзначити зростання кількості китайських компаній у рейтингах Global 500: 2005 р. — 16, 2006 р. — 20, 2007 р. — 24, 2008 р. — 29, 2009 р. — 37, 2010 р. — 46. Таким чином, число крупних компаній цієї країни перевищує їх кількість у європейських країнах, що ще раз свідчить про посилення китайських компаній на світових ринках, а також посилення їх концентрації.

Найбільшою компанією за кількістю працюючих у 2009 р., за рейтингом Global 500 (див. табл. 2), була Wal-Mart Stores, що займається роздрібною торгівлею.

Таблиця 2

Найбільші компанії світу за рівнем зайнятості, що входять до списку рейтингу Global 500 у 2010 р.

Ранг	Компанія	Ранг Global 500	Кількість зайнятих	
			2009 р.	2008 р.
1	Wal-Mart Stores	1	2 100 000	2 100 000
2	China National Petroleum	10	1 649 992	1 618 393
3	State Grid	8	1 533 800	1 537 000
4	U. S. Postal Service	92	667 605	765 088
5	Sinopec	7	633 383	639 69
6	Hon Hai Precision Industry	112	611 000	486 000
7	China Telecommunications	204	495 239	498 391
8	Carrefour	22	475 976	495 287
9	Tesco	58	468 508	364,015
10	Agricultural Bank of China	141	441 144	441 883
11	Deutsche Post	86	424 686	451 515
12	United Parcel Service	157	408 000	426 000
13	Siemens	40	405 000	420 800
14	International Business Machines	48	399 409	398 455
15	Aviation Industry Corp. of China	330	390 254	383 439
16	Industrial & Commercial Bank of China	87	389 827	385 609
17	Compass Group	424	386 170	388 181
18	Gazprom	50	386 000	456 000
19	McDonald's	378	385 000	400 000
20	Panasonic	65	384 586	292 250

Джерело: складено автором на основі: [1]

Кількість зайнятих у цій компанії 2 млн 100 тис. осіб, а у 2004 р. була 1 млн 700 тис., що свідчить про зростання розміру компанії, причому на стільки, що дорівнює приблизно кількості зайнятих у таких великих компаніях, як General Electric, Hewlett-Packard або Toyota Motor. Другою за цим показником була компанія China National Petroleum (видобування та переробка нафти і газу), третьою — State Grid (комунальні послуги).

Цікавим є те, що у рейтингах 2009 р. російська компанія Gazprom була 9-ю за кількістю зайнятих, а у рейтингах 2010 р. — 18-та, скоротивши

кількість працюючих на 70 000. При цьому у 2010 р. за рейтингом Global 500 компанія Gazprom була найбільш прибутковою в світі, хоча її прибутки у 2009 р. скоротилися на 17,8 % у порівнянні з 2008 р. Скорочення зайнятих є, безумовно, виходом із кризи, проте у таких складних умовах знаходилися всі компанії, деякі з яких навіть збільшили кількість працюючих, наприклад, China National Petroleum та ін.

Якщо оцінити рейтинги Global 500 за рівнем прибутковості та розміром доходу, то виявляється, що компанії, які за доходом займають невисокі місця, отримують достатньо високі прибутки. Як вже зазначалося, у 2009 р. компанія Gazprom була найбільш прибутковою в світі, хоча за рівнем доходу вона на 50 місці; компанія Microsoft за рівнем прибутку на 8 місці, а за доходом — 115-та; компанія Coca-Cola — 46-та за рівнем прибутку та 245-та за рівнем доходу; Philip Morris International посідала 49-те місце за рівнем прибутку й 331-ше — за доходом. На наш погляд, декілька причин обумовлюють такий розрив: монопольна ціна, що значно перевищує витрати; низький рівень витрат. З іншого боку, існують приклади високого рівня доходу та низького рівня прибутку: Wal-Mart Stores, посідаючи перше місце за доходом, є лише 9-ю за прибутком; Royal Dutch Shell (друга за доходом) лише 16-та за рівнем прибутку.

Багато дослідників галузевих ринків з метою аналізу структури ринків розглядають зміни у групі найбільших корпорацій (див. наприклад [3, с. 64–66]). Рейтинг Global 500 надає дані лише з 2005 р. Зміна рангів 10 найбільших компаній у списку 2005 р. за доходом представлена у таблиці 3.

Протягом 2005–2010 рр. істотно змінилися доходи у компаній, що займаються виробництвом автомобілів. Якщо у списках 2005 р. компанія Daimler Chrysler була 6-ю, то у 2010 р. — 30-ю, General Motors була п'ятою у 2005 р., а у списках 2010 р. її ранг став 38-им, компанія Ford Motor — з рангу 8-ї у 2005 р. опустилася до 23-ї позиції. Логічним поясненням цієї ситуації є світова фінансова криза, яка найбільше вплинула саме на виробників автомобілів.

Таблиця 3

Порівняння рангів провідних компаній світу за рівнем доходу за рейтингом Global 500 (2005–2010 рр.)

Компанія	Ранги					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Wal-Mart Stores	1	2	1	1	3	1
BP	2	4	4	4	4	4
Exxon Mobil	3	1	2	2	2	3
Royal Dutch/Shell Group	4	3	3	3	1	2
General Motors	5	5	5	9	18	38
Daimler Chrysler	6	7	8	11	23	30
Toyota Motor	7	8	6	5	10	5
Ford Motor	8	9	12	13	19	23
General Electric	9	11	11	12	12	13
Total	10	12	10	8	6	14

Джерело: складено автором на основі: [1]

Щоб більше дослідити зміни у групі найбільших компаній, проаналізуємо рейтинг Fortune 500, який розглядає та визначає найбільші компанії США [4]. Якщо порівняти списки рейтингу Fortune 500 починаючи з 1955 р., то можна зробити висновки про зміну провідних видів діяльності серед найбільш компаній світу за рівнем доходу. У таблиці 4 представлено 10 перших компаній у рейтингу 1955 р., а також зміну їх рангів у наступні роки.

Таблиця 4

Порівняння рангів провідних компаній США за рівнем доходу у 1955 р. за рейтингом Fortune 500 (1955–2010 рр.)

	Ранги за роками									
	1955	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
General Motors	1	1	2	2	2	1	1	1	3	15
Exxon Mobil	2	2	1	1	1	2	3	3	2	2
U. S. Steel	3	12	12	14
General Electric	4	4	8	9	9	5	8	5	5	4
Esmark	5	22	30	42
Chrysler	6	6	11	17	14	8	11
Armour	7	40
Gulf Oil	8	10	7	7
Mobil	9	7	5	3	3	6	8
DuPont	10	15	17	16	7	9	14	42	66	86

Джерело: складено автором на основі: [4]

З 10 компаній, що були найбільшими за доходом у 1955 р., з десятки найбільших у 2010 р. залишилися лише 4: General Motors (15), Exxon Mobil (2), General Electric (4); компанія DuPont з 10 рангу знизилася до 86.

Вихід із списку і зменшення рангу компаній відображає технологічні зміни, що відбулися в економіці, перехід на задоволення потреб в їжі, одязі, автомобілях, літаках, електроніці, а також тенденції глобалізації внаслідок процесів злиття компаній різних країн. Це показано за допомогою таблиці 5, де представлені найбільші за доходом американські компанії у 2009 р., що ввійшли до списку рейтингу Fortune 500 у 2010 р.

З 1970 р. у списки найбільших компаній США стрімко увірвалися фірми, що займаються виробництвом комп'ютерів та офісної оргтехніки, автомобілів, роздрібною торгівлею, телекомунікаціями, переробкою нафти, а також фінансовими послугами, інвестиційним банкінгом, довірчим управлінням.

Зокрема: 1970 р. — компанія Hewlett-Packard (виробництво комп'ютерів та офісної оргтехніки), Ford Motor (виробництво автомобілів); 1995 р. — Wal-Mart Stores (роздрібна торгівля); Valero Energy (переробка нафти), J. P. Morgan Chase & Co. (фінансові послуги, інвестиційний банкінг, довірче управління). Компанія AT&T (телекомунікації), яка у 1955 р. була лише 15-та, отримала ранг 8-ї.

Прослідкувати тенденції функціонування крупних фірм на світових галузевих ринках можна також на основі щорічного рейтингу журналу

Forbes — Global 2000, який визначає найбільші компанії світу за чотирма показниками: ринкової капіталізації (ринковій вартості компанії), розмірами активів, доходу і прибутку [5]. У таблиці 6 представлено 20 найбільших фірм у 2009 р. за списком рейтингу Global 2000 у 2010 р.

Таблиця 5

Порівняння рангів провідних компаній США у 2009 р. за рівнем прибутку за рейтингом Fortune 500 (1955–2009 рр.)

	Ранги за роками										
	2010	2008	2005	2000	1995	1990	1985	1980	1975	1970	1955
Wal-Mart Stores	1	1	1	2	4						
Exxon Mobil	2	2	2	3	3	3	1	1	1	2	2
Chevron ¹	3	3	6	35	18	11	11	6	6	13	18
General Electric	4	6	5	5	6	5	9	9	8	4	4
ConocoPhillips	5	5	7	126	79	30	17	22	16	38	30
General Motors	6	4	3	1	1	1	2	2	2	1	1
AT&T	7	10	56	8	5		8	19	15	11	15
Ford Motor	8	7	4	4	2	2	4	4	3	3	
J. P. Morgan Chase & Co.	9	12	20	92	87						
Hewlett-Packard	10	14	11	13	22	33	60	150		293	

Джерело: складено автором на основі: [4]

У списку 20 Forbes Global 2000 у 2010 р. ситуація схожа з рейтингом 20 Fortune Global 500 за доходом. Серед найбільших 20 компаній у рейтингу Forbes Global 2000 у 2009 р. ті, що займалися наданням банківських послуг (8); видобуванням та переробкою нафти і газу (8), телекомунікаціями (1); виробництвом електронної та електротехнічної продукції, полімерів (1); роздрібною торгівлею (1); фінансовими операціями (1).

По-іншому виглядав список у 2009 р. Найбільші компанії були серед тих, хто займалися видобуванням та переробкою нафти і газу (8); наданням банківських послуг (4), комунальних послуг; телекомунікаціями (2); виробництвом автомобілів, електронної та електротехнічної продукції, полімерів; роздрібною торгівлею; фінансовими операціями.

Зростання кількості найбільших компаній, що надають банківські послуги, є свідченням виходу з кризи, проте викликає занепокоєння той факт, що до числа найбільших не входять компанії, що займаються безпосередньо виробництвом, а лише наданням послуг, фінансових, торговельних, телекомунікаційних, та фірми обробної промисловості, але ж зрозуміло, що головні цінності створюються саме у переробній промисловості. Проте це є фактом підтвердження входження світу у постіндустріальну епоху, коли саме виробництво послуг є переважним серед видів діяльності.

Таким чином, на основі дослідження функціонування провідних компаній світу можна робити такі висновки: найбільші компанії світу в останні роки працюють на галузевих ринках видобування та переробки нафти і газу, банківських послуг, автомобілебудування, металу, страхування,

електроніки та електричного обладнання, роздрібною торгівлі, інжинірингу та конструкторських розробок; серед них більше всього представлені американські, французькі, китайські, німецькі та англійські компанії; вихід із списку найбільших компаній і зменшення їх рангу у світових рейтингах відображає технологічні зміни, що відбулися в економіці, а саме перехід на задоволення потреб в їжі, одязі, автомобілях, літаках, електроніці, а також тенденції глобалізації внаслідок процесів злиття компаній різних країн.

Таблиця 6

20 найбільших компаній світу у 2009 р. за оцінками рейтингу Forbes Global 2000 у 2010 р.

Ранг	Компанія	Країна	Вид діяльності	Дохід (млн дол.)	Прибуток (млн дол.)	Активи (млн дол.)	Ринкова вартість (млн дол.)
1	JPMorgan Chase	США	банківські послуги	115.63	11.65	2,031.99	166.19
2	General Electric	США	виробництво електронної та електротехнічної продукції, полімерів	156.78	11.03	781.82	169.65
3	Bank of America	США	банківські послуги	150.45	6.28	2,223.30	167.63
4	Exxon Mobil	США	видобування та переробка нафти і газу	275.56	19.28	233.32	308.77
5	ICBC	Китай	банківські послуги	71.86	16.27	1,428.46	242.23
6	Banco Santander	Іспанія	банківські послуги	109.57	12.34	1,438.68	107.12
7	Wells Fargo	США	банківські послуги	98.64	12.28	1,243.65	141.69
8	HSBC Holdings	Великобританія	банківські послуги	103.74	5.83	2,355.83	178.27
9	Royal Dutch Shell	Нідерланди	видобування та переробка нафти і газу	278.19	12.52	287.64	168.63
10	BP	Великобританія	видобування та переробка нафти і газу	239.27	16.58	235.45	167.13
11	BNP Paribas	Франція	банківські послуги	101.06	8.37	2,952.22	86.67
12	Petro China	Китай	видобування та переробка нафти і газу	157.22	16.80	174.95	333.84
13	AT&T	США	телекомунікації	123.02	12.54	268.75	147.55

Ранг	Компанія	Країна	Вид діяльності	Дохід (млн дол.)	Прибуток (млн дол.)	Активи (млн дол.)	Ринкова вартість (млн дол.)
14	Wal-Mart Stores	США	роздрібна торгівля	408.21	14.34	170.71	205.37
15	Berkshire Hathaway	США	фінансові операції	112.49	8.06	297.12	190.86
16	Gazprom	Росія	видобування та переробка нафти і газу	115.25	24.33	234.77	132.58
17	China Construction Bank	Китай	банківські послуги	59.16	13.59	1,106.20	184.32
18	Petrobras-Petryleo Brasil	Бразилія	видобування та переробка нафти і газу	104.81	16.63	198.26	190.34
19	Total	Франція	видобування та переробка нафти і газу	160.68	12.10	183.29	131.80
20	Chevron	США	видобування та переробка нафти і газу	159.29	10.48	164.62	146.23

Джерело: складено автором на основі: [5]

В Україні, за даними журналу «ТОП-100. Рейтинг кращих компаній України», найбільшими вітчизняними підприємствами за обсягом чистого доходу у 2008 г. названі НАК «Нафтогаз України», Енергоринок, «Газ України», Мегінвест Холдинг і Арселлор Міттал Кривий Ріг. Нафтогаз є найбільшою компанією за обсягом чистого прибутку у 2008 р. Крім нього, до п'ятірки найкрупніших компаній за цим показником входять: Київстар, Інгулецький ГЗК, Арселлор Міттал Кривий Ріг і Північний ГЗК. Серед експортерів найбільшими є: ММК ім. Ільча, НАК «Нафтогаз України», Арселлор Міттал Кривий Ріг, Алчевський металургійний комбінат і металургійний комбінат «Азовсталь». Проте до 500 найбільших компаній світу останні не належать [6].

Аналіз 100 найбільших компаній України за обсягом чистого доходу свідчить, що вони представлені у таких галузях, як видобування та переробка нафти і газу, виробництві та передачі електро- та атомної енергії, металу, мобільного та телефонного зв'язку (Київстар (9), МТС Україна (22), Укртелеком (22)), залізниці, торгівлі (Метро Кеш энд Кері Україна (18), АТБ-маркет (26), Епіцентр К (30)). Слід зазначити зростання розмірів підприємств харчової промисловості, серед яких Миронівський хлібопродукт (40), Кондитерська корпорація «Рошен» (49), Сантрейд (50), Nestle Україна (75), Оболонь (77), Фоззи-Фуд (81).

Отже, загальні світові тенденції зростання розмірів підприємств співпадають в Україні щодо галузевих ринків видобування та переробки нафти і

газу, телекомунікацій, а також роздрібної торгівлі. Проте специфічним є переважання серед великих підприємств як за обсягом чистого доходу, так і серед експортерів виробників металу, що демонструє спеціалізацію нашої країни у світовому просторі.

У країнах ЄС у нефінансовому бізнесі економіки крупні корпорації складають 0,2 % від загальної кількості підприємств [7]. При цьому вони виробляють 43 % доданої вартості всіх країн, в них задіяні 33,1 % зайнятих у всіх видах діяльності. Найбільша частка великих підприємств працює на галузевих ринках енергетики, де їхня кількість складає 4,6 % серед всіх компаній цього виду діяльності, на них припадає 80,2 % доданої вартості даної галузі та 85 % працюючих у цій сфері діяльності. Велика частка крупних фірм також у виробництві транспортного устаткування (3,8 %), їх частка у доданій вартості даного виду діяльності 87,3 %. На галузевих ринках зв'язку та засобів інформації пропонують продукцію лише 0,5 % крупних фірм, проте їх частка у доданій вартості даного виду діяльності складає 78 %.

Таким чином, можна стверджувати, що на даних ринках великі компанії, не зважаючи на їх невелику кількість, мають вирішальну роль з боку пропозиції, серйозно впливаючи на результативність діяльності даних галузевих ринків.

Якщо аналізувати кількість крупних компаній за країнами [8], то найбільшу частку серед підприємств всіх видів діяльності крупні компанії мають у Словаччині — 1,4 %, які виробляють 57,6 % валової доданої вартості країни та на яких зайнято 48,8 % всіх працюючих в країні. Частка крупних компаній у Великобританії — 0,4 %, Німеччині — 0,5 %, Франції — 0,2 %. Якщо у Великобританії 0,4 % крупних підприємств виробляють 49,3 % валової доданої вартості, то 0,2 % французьких підприємств — 46,3 %, що каже про більший вплив крупних підприємств Франції на загальне економічне становище країни.

За даними Національного Бюро перепису США 2002 р. частка 50 найбільших американських промислових компаній у валовій доданій вартості складала 25,3 %, при тому що 151–200 компанія за розміром лише 3,7 % (див. табл.7). У 50 найбільших компаній працює 12,1 % всіх зайнятих у промисловості, їх частка в обсязі реалізованої продукції 24,5 %, а у капітальних витратах 19,9 %, використовують 23,7 % матеріалів за вартістю.

За даними Антимонопольного комітету України частка найбільших 10 та 20 українських підприємств в обсязі реалізованої продукції скорочувалася у 2005–2008 рр., при зростанні найбільших 100, 150 та 200 підприємств (див. табл. 8).

Якщо за часткою 50 найбільших компаній серед всіх зайнятих у промисловості показники України і США приблизно однакові, то за їх часткою в обсязі реалізованої продукції відмінності великі. Цей показник у США 24,5 %, а в Україні в 2005 р. — 41,3 %, в 2008 р. — 42,9 % (майже вдвічі більше). Слід врахувати при цьому, що більшість крупних компаній світу знаходяться саме у США, українських компаній в їх числі не має.

Таблиця 7

Частка найбільших компаній промисловості США за даними Економічного перепису 2002 р.

Найбільші компанії	Частка найбільших підприємств (%)				
	чисельності працівників	ВДВ	загальній вартості матеріалів	в обсязі реалізованої продукції	капітальних витратах
50	12,1	25,3	23,7	24,5	19,9
51–100	5,3	8,4	9,1	8,8	8,6
101–150	3,9	5,0	5,2	5,1	5,3
151–200	3,1	3,7	5,8	4,8	4,6
201 і більше	75,5	57,5	56,3	56,9	61,5

Джерело: складено автором на основі: [9]

Таблиця 8

Динаміка сукупного рівня концентрації виробництва у промисловості України в 2005–2008 роках

Найбільші підприємства	Частка найбільших підприємств (%)							
	в обсязі реалізованої продукції				у чисельності працівників			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
10	20,3	23,5	19,7	19,2	6,4	6,9	5,5	5,7
20	29,2	31,8	27,8	28,6	9,9	10,0	9,2	9,8
50	41,3	43,2	40,9	42,9	16,3	15,4	15,8	15,7
100	51,9	51,9	51,8	54,5	24,3	23,2	22,3	24,9
150	57,5	56,9	57,6	60,4	29,2	28,6	28,3	30,7
200	61,4	60,3	61,4	64,3	32,5	33,1	33,2	35,9

Джерело: [10]

Окрім загальних процесів концентрації виробництва у національних економіках, важливим є аналіз концентрації окремих галузевих ринків.

У таблиці 9 надані дані щодо показників концентрації промисловості США за останнім Економічним переписом, що був проведений у 2002 р. Національним Бюро перепису США [9]. У таблиці представлено кількість фірм за видами діяльності промисловості, частки 4, 8, 20, 50 найбільших компаній на галузевих ринках, а також індекс Герфіндала — Гіршмана для 50 найбільших компаній.

Найбільш концентрованим за кількістю фірм на галузевому ринку є ринок з виробництва та продажу вугілля і нафти, що фактично підтверджує дані, які були надані щодо рейтингу найбільших американських компаній. Всього займаються виробництвом вугілля і нафти 1106 компаній, причому перші 4 з них виробляють 38,4 % всієї продукції (див. табл. 9).

Безпосередньо нафтопереробкою займаються 88 компаній, з них перші 4 виробляють 46,7 % продукції, а перші 50 — 99,6 %. Невелика кількість компаній у США виробляють продукцію з шкіри, проте частка перших 4 компаній 20,4, а частка 50 — 61,9 %.

Концентровано у США виробництво напоїв і тютюну: 2534 компанії, серед яких перші 4 створюють 52,4 % галузевого обсягу випуску. Особливо

монополізованим є ринок заготівлі тютюну, який складається з 13 продавців, перші 4 з яких виробляють 88,9 % продукту.

Таблиця 9

Показники концентрації галузевих ринків промисловості США за даними Економічного перепису 2002 р.

Код NAICS	Вид діяльності	Кількість компаній	Частка найбільших компаній у валовій доданій вартості, %				ННІ для 50 найбільших компаній
			4	8	20	50	
311	Харчова промисловість	23334	14,8	25,4	41,8	55,4	115,9
312	Напої і тютюнове виробництво	2534	52,4	63,6	79,2	88,8	1105,8
313	Текстильна промисловість	3279	15,6	23,2	37,1	54,9	108,4
314	Переробка текстильних продуктів	6943	27,4	33,2	44,0	54,1	233,4
315	Виробництво одягу	12550	18,4	22,2	29,0	38,2	128,8
316	Виробництво із шкіри і суміжних продуктів	1459	20,4	30,1	45,6	61,9	172,6
321	Виробництво та оброблення деревини	15347	8,7	14,4	23,5	33,2	39,1
322	Виробництво паперу	3537	30,4	45,3	57,4	70,5	312,1
323	Поліграфічна діяльність	35738	10,0	14,7	22,9	30,9	43,1
324	Виробництво вугілля та нафти	1106	38,4	54,0	74,8	86,7	544,9
325	Хімічне виробництво	9659	15,7	24,2	40,1	57,8	125,5
326	Гумова та пластмасова промисловість	12316	7,3	11,9	21,2	32,4	31,9
327	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	11514	7,7	14,2	28,0	43,5	50,5
331	Первинна обробка металу	4150	18,9	28,5	38,9	53,0	138,9
332	Оброблення металу	58008	3,2	5,6	10,8	18,0	8,1
333	Машинобудування	25526	13,8	18,6	25,8	35,7	63,4
334	Виробництво комп'ютерів і електропродуктів	13910	20,8	28,6	42,2	56,6	179,0
335	Виробництво електричного обладнання і приборів, його складових	5498	15,5	24,8	37,9	51,5	106,3
336	Виробництво транспортного обладнання	10518	36,0	48,1	63,4	74,0	526,9
337	Виробництво фурнітури і пов'язаних продуктів	21523	10,7	18,4	28,5	39,6	57,0

Джерело: складено автором на основі: [9]

Хотілось також звернути увагу на достатньо концентрований ринок м'ясної, цукрової та кондитерської промисловості. М'ясна: працює лише 1211 компаній, CR4 — 39,3 %, цукрова і кондитерська: 1656 компаній, CR4 43,4 %.

Найменш концентрованими є гумова та пластмасова промисловість, галузь оброблення металу, виробництво та оброблення деревини.

У Великобританії, за даними, підготовленими Бюро національної статистики «Індекси концентрації бізнесу по галузях у 2004 р.», найбільш концентрованими видами діяльності є виробництво та переробка нафти і газу, цукрова промисловість, виробництво легких напоїв, тютюну, розподіл газу, авіація, банківська діяльність, бухгалтерський облік та пошта (більш докладно див. [11, с. 27]). Суттєво зросла концентрація на англійському ринку комунікації за рахунок розповсюдження Інтернету, швидкого розвитку декількох компаній, перегулювання ринку. Змінам сприяло припинення монополізму компанії British Telecom. Після дерегулювання ринку телекомунікації, виникнення нових технологій, приватизації, British Telecom була розукрупнена і перетворена на глобальну компанію. Найбільша компанія галузі мобільного зв'язку Vodafone є результатом декількох злинь і поглинань по всьому світу.

В Україні у 2002–2009 рр. стабільно зростає кількість компаній у добувній промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води, будівництві, транспорті та зв'язку, фінансовій діяльності, операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданні послуг підприємцям, при наданні комунальних та індивідуальних послуг; у діяльності у сфері культури та спорту, що покращує конкурентне середовище на даних ринках (див. табл. 10).

Проте зменшується кількість підприємств у сільському господарстві, промисловості, зокрема, переробній; у торгівлі; ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; у діяльності готелів та ресторанів.

Як визначається у «Річному звіті АМК за 2009 р.», до негативних тенденцій у розвитку структурних передумов конкуренції, що виявилися станом на початок 2009 року, слід віднести зменшення інтенсивності вступу нових суб'єктів господарювання на товарні ринки, що знайшло відображення у скороченні темпів зростання кількості підприємств, організацій та установ, які здійснюють господарську діяльність [10].

Проведений аналіз дозволяє визначити головні тенденції концентрації галузевих ринків:

– найбільші компанії світу: в останні роки працюють на галузевих ринках видобування та переробки нафти і газу, банківських послуг, автомобілебудування, металу, страхування, електроніки та електричного обладнання, роздрібною торгівлі, інжинірингу та конструкторських розробок;

– найбільшими компаніями в світі за кількістю працюючих у 2008 р. були компанії, що займаються роздрібною торгівлею, видобуванням та переробкою нафти і газу, комунальними послугами;

Таблиця 10

**Структура середньорічної кількості суб'єктів ЄДРПОУ за видами діяльності
у 2002–2009 рр.**

	Частка середньорічної кількості суб'єктів ЄДРПОУ							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	8,16	8,38	8,40	8,29	8,12	7,83	7,47	7,15
Промисловість	10,89	11,01	11,04	11,01	10,92	10,68	10,43	10,24
добувна промисловість	0,21	0,22	0,24	0,26	0,27	0,28	0,32	0,37
переробна промисловість	10,27	10,35	10,34	10,28	10,17	9,93	9,64	9,41
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,41	0,43	0,46	0,48	0,48	0,47	0,47	0,46
Будівництво	6,07	6,02	6,05	6,19	6,41	6,66	7,01	7,28
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	25,84	26,24	26,34	26,28	26,09	25,69	25,34	25,15
Діяльність готелів та ресторанів	2,00	1,97	1,95	1,93	1,91	1,87	1,84	1,81
Діяльність транспорту та зв'язку	2,72	2,81	2,87	2,95	3,01	3,05	3,10	3,16
Фінансова діяльність	1,35	1,33	1,33	1,37	1,44	1,49	1,53	1,55
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	8,90	9,29	9,71	10,12	10,54	11,00	11,68	12,50
Освіта	3,32	3,36	3,46	3,54	3,59	3,60	3,59	3,58
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,14	2,21	2,28	2,34	2,39	2,43	2,43	2,47
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту		11,23	11,60	11,87	12,15	12,42	12,67	12,97
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором на основі даних Держкомстату України

– серед найбільших компаній світу за обсягом доходу американські компанії, з великим відривом — японські та китайські; серед Європейських країн: французькі, англійські, швейцарські, іспанські, італійські, а також є російські;

– вихід із списку найбільших і зменшення рангу компаній відображає технологічні зміни, що відбулися в економіці, перехід на задоволення по-

треб в їжі, одязі, автомобілях, літаках, електроніці, а також тенденції глобалізації внаслідок процесів злиття компаній різних країн;

– загальні світові тенденції зростання розмірів підприємств співпадають в Україні щодо галузевих ринків видобування та переробки нафти і газу, телекомунікацій, а також роздрібною торгівлі; проте специфічним є переважання серед великих підприємств як за обсягом чистого доходу, так і серед експортерів виробників металу, що демонструє спеціалізацію нашої країни у світовому просторі;

– найбільш концентрованими національними галузевими ринками є: нафти і газу, розподіл газу, банківської діяльності, телекомунікацій, цукровий, тютюну, пошта.

Література

1. Global 500 // Fortune [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2010/full_list/. — Назва з екрана.
2. Мировая розница концентрируется, лидеры укрепляют свои позиции [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://retailstudio.org/trends/857.htm> (30.05.2005). — Назва з екрана.
3. Шерер Ф. Структура отраслевых рынков [текст] / Ф. Шерер, Д. Росс [пер. с англ. под ред. Н. М. Розановой]. — М.: ИНФРА-М, 1997. — 698 с.
4. Fortune 500 // Fortune. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500//2010/full_list/2010/full_list/. — Назва з екрана.
5. Global 2000 // Forbes [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://www.forbes.com/lists/2010/18/global-2000-10_The-Global-2000_Rank.html. — Назва з екрана.
6. Рейтинг 100 крупнейших компаний Украины (таблица) // Инвест газета. — 2010. — 22 апреля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.investgazeta.net/kompanii-rynki/vyshel-rejting-100-krupnejshih-kompanij-ukrainy-157984/>. — Назва з екрана.
7. European Business: Facts and figures — 2007 ed. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BW-07-001. — Назва з екрана.
8. Breakdown of the non-financial business economy by size-class, 2004 (% share of total) // European Business: Facts and figures — 2007 ed. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-BW-07-001. — Назва з екрана.
9. Concentration Ratios: 2002 // U. S. Department of Commerce Economics and Statistics Administration U. S. CENSUS BUREAU [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.census.gov/prod/ec02/ec0231sr1.pdf>. — Назва з екрана.
10. Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2008, 2009 роки [Електронний ресурс] // Антимонопольний комітет України: [сайт]. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua>. — Назва з екрана.
11. Mahajan S. Concentration ratios for businesses by industry in 2004 UK concentration ratios based on the Input-Output Annual Supply and Use Tables / Sanjiv Mahajan // Economic Trends. — 2006. — № 635. — P. 25-47 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.statistics.gov.uk/CCI/article.asp?ID=1624&Pos=&ColRank=1&Rank=374>. — Назва з екрана.

А. И. Игнатюк

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

КОНЦЕНТРАЦИЯ ОТРАСЛЕВЫХ РЫНКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Резюме

В статье исследуется концентрация отраслевых рынков на основе экономической активности крупных корпораций мира, отдельных показателей концентрации. Определены виды деятельности ведущих компаний мира и смена их приоритетов под влиянием постиндустриальных тенденций развития мировой экономики.

Ключевые слова: отраслевые рынки, концентрация отраслевых рынков, индекс Герфиндаля — Гиршмана.

A. Ignatyuk

Taras Shevchenko Kyiv National University

INDUSTRY MARKETS CONCENTRATION IN GLOBALIZATION CONDITIONS

Summary

In the article is researched the industry markets concentration based on large worldwide corporation economic activities, some concentration rates.

Key words: industry markets, the industry markets concentration, the Herfindahl-Hirschman index.